

Att berätta och återberätta

Intervjuer, narrativ interaktion och berättigande

COPPELIE COCQ, fil.dr i Samiska Studier, är folklorist med forskningsintressen i berättande, från muntligt till digitalt. Hon är anställd som forskare vid HUMlab, Umeå universitet. Aktuella forskningsfrågor i hennes arbete är förhållandet till naturen samt kunskapsproduktion via digital teknik. Bland hennes senaste publikationer finner vi artiklarna "From the årran to the Internet: Sami storytelling in digital environments", i *Oral Tradition*, 2013; "Traditionalization for revitalization. Tradition as concept and practice in contemporary Sámi contexts", i *Folklore: Electronic Journal of Folklore*, vol. 57, 2014, och "Kampen om Gállok: Platsskapande och synliggörande", i *Kulturella Perspektiv* 1:2014.

”Lycka till!”. Det är de sista orden jag får av Marie Persson innan våra vägar skiljs åt efter en längre intervju. Den bestämda rösten och den intensiva blicken som följer dessa ord gör det klart och tydligt för mig att detta var ett viktigt samtal, mycket mer än bara för att skapa material i ett forskningsprojekt.

Intervjun handlade om relationen till naturen och om gruvmotståndet i Sápmi. Marie Persson, grundaren av nätverket *Stoppa gruvan i Rönnbäck*, berättar om hur hennes intresse växte fram – från ett personligt ställningstagande till ett bredare engagemang. Hennes avslutande ord betonar det ansvar jag får när hennes berättelse växer fram under vårt samtal. På ett likartat sätt tilldelas jag en aktiv roll när jag några dagar senare träffar Tor Lundberg Tuorda, som driver kampen för ett gruvfritt Jokkmokk och mot den planerade gruvan i Gállok.

Under våren 2013 genomförde jag intervjuer med personer engagerade i gruvmotståndsrörelsen, som en del i ett projekt som söker att belysa förhållandet människa-natur, här utifrån frågan om exploateringar. Intervjupersonerna tillhör lokalbefolkningen och har samiska rötter. En ökning av antalet beviljade undersökningstillstånd för mineraler i Sverige har lett till det som kom att kallas gruvboomen – samtidigt som man kan se en likartad utveckling i bl.a. Norge och Finland. I takt med denna ökning och de sammantagna effekterna av flera exploateringar (vindkraft m.m.) i renskötseområden växer debatten om den svenska minerallagen samt kring frågor om traditionell markanvändning, urfolksrättigheter, gruvnäring och tillväxt. Sommaren 2013 blev en milstolpe för gruvmotståndsrörelsen då renskötare, lokalbefolkning, miljöaktivister med flera samarbetade för att

hindra ett utländskt prospekteringsföretag att genomföra provborrningar i Gállók. Genom ockupationer, demonstrationer, konstinstallationer samt debatter i sociala medier väckte proteströrelsen nationell och internationell uppmärksamhet.

I den här artikeln diskuteras jag frågan om berättigandet i berättandet utifrån två intervjusituationer. Intervju är en vanlig forskningsmetod för att inhämta och skapa material. Men att intervjua innebär inte att få ut information ur en person – det handlar snarare om ett personligt samtal, en interaktiv narrativ händelse där en berättelse tar form i mötet mellan intervjupersonen och forskaren. Med ”berättelse” menas här med andra ord det som skapas vid en sådan mötessituation (jfr Bauman, 1986 samt Arvidsson, detta nummer) – utan någon begränsning på hur texten är uppbyggd (jfr Labov 1997). I linje med bl.a. Goffman och Shuman syftar ”narrativ” på ramen inom vilka berättelser tar form (se t.ex. Goffman 1986: ”*narrative as a frame of talk*”; Shuman 2012: ”*available narratives*”).

Hur berättelser tar form, cirkulerar och lever vidare är en aspekt som har studerats i tidigare forskning. Under begreppet *entitlement* beskriver narrativitetsforskare den process genom vilken en berättelse – och berättigandet att återge den – överförs från berättare till berättare (jfr Shuman 2006; 2010). Det är denna process som min artikel handlar om.

Jag ämnar dels belysa narrativa processer kring berättigande och spridning av berättelser, dels problematisera forskarens roll och ansvar. Berättigandet i intervjusituationen undersöks genom att studera hur en personlig berättelse tar form och samspelar med en kollektiv berättelse, dvs. en narrativ som ger röst åt en marginaliserad grupp och som har en viktig roll i ”att

ge hopp, mod och en dröm om social förändring” (Johansson 2005:24). Jag analyserar hur intervjupersoner utvecklar och artikulerar rätten till och ansvar gentemot berättelserna samt hur detta ges vidare till forskaren – och den skyldighet som detta kan medföra.

TEORETISKA INGÅNGAR

Narrativitetsforskaren Amy Shuman problematiserar *entitlement* (berättigande) som ”the use of a particular story beyond the context of the experience it represents” (2006:3). Hon jämför detta med en allegori, när en personlig berättelse används för att representera en kollektiv erfarenhet eller upplevelse. Processen genom vilken en berättelse överförs eller lämnas ut är komplex och har många innebörder. Som Shuman påpekar: ”Stories must travel beyond their owners to do some kind of cultural work” (Shuman 2006:18–19). Detta är en viktig aspekt eftersom det handlar om synliggörande, om att sprida kunskap och information.

Inom forskningsfältet *Oral History* diskuteras sambandet mellan enskilda och kollektiva berättelser. Genom berättande som process ges livsberättelser mening i ett bredare sammanhang och i relation till andra narrativer (James 2000). Personliga berättelser återberättas, även av andra än ”upphovspersonen”, och i olika situationer. Den amerikanska antropologen William Schneider (2002) poängterar att *Oral History* skapas av forskaren som en form av historieskrivning. Forskaren är med andra ord en av dem som återberättar i ett annat sammanhang. Schneider framhäver därför vikten av att kontextualisera återberättandet, samt betonar forskarens roll och ansvar vid insamling av berättelser och vad som händer med dessa efteråt.

Intervjun som tillfälle för kunskapsproduktion har också beskrivits av bl.a. Steinar Kvale (1996) som forskat om kvalitativ forskningsintervju som metod inom humaniora och samhällsvetenskap. Han argumenterar för hur nya berättelser skapas genom intervjuprocessen. Det är även en reflexiv process som påverkar intervjuaren och leder denne till nya insikter. Intervjuarens frågor och närvaro är inte de enda faktorer som påverkar hur en berättelse struktureras (Hansson & Thor 2006:50), utan också forskarens person, intresse, samt förtroende och tillit i mötet som intervjusituationen utgör (se t.ex. Strandén 2010:62).

Intervjuarens positionering påverkar den relation som skapas under intervjusituationen, och därmed den interaktiva narrativa process som uppstår. Att vara tydlig med sin egen roll och förhållningsätt till frågan är ett sätt att skapa tillit. I det aktuella fallet handlar det om en infekterad och polariserad debatt om gruvexploateringar, som präglats av en brist på förståelse mellan de olika sidorna av kampen.

Denna aspekt får en vidare dimension i ljuset av det som narrativitetsforskare diskuterar i termer av "tellability" och "reportability". Vad kan berättas, vad kan inte berättas, och hur förhandlas detta? Som Norrick (2005) visar i sin forskning, finns det olika grader av "tellability" kopplad till den interaktiva kontexten. Det som bl.a. Labov betecknar som en "reportable" story (Labov 1972; Norrick 2005:324) gäller inte bara innehållsmässigt och kontextuellt, utan också i relation till en narrativ struktur, där bland annat utvärdering (*evaluation*) spelar en central roll för att väva samman berättelsen och den personliga upplevelsen. Det som blir berättarbart i en intervjusituation är sammankopplat

med interaktionen mellan intervjuaren och intervjupersonen. Därför blir frågan om berättigande central i narrativforskning baserad på intervjumaterial.

Att arbeta med intervju som metod i ett projekt som berör den konfliktfyllda debatten om gruvor och exploateringar aktualiserar diskussionen om berättigande på ytterligare ett plan: i denna kontext ställs frågan om vem som har rätt att uttala sig, och om vem som bör uttala sig. Frågeställningen om vad som händer när en berättelse cirkulerar utanför den kontext i vilken den uppstod har varit föremål för analyser inom tidigare forskning och här vill jag även knyta an denna diskussion till ett urfolksforskningsperspektiv. Vikten av det emiska perspektivet har påpekats i flera forskningsområden för att lyfta fram "de beforskade människornas betraktelsesätt" (Lundberg & Ternhag 2002:120) i jämförelse med forskarens bild. Utöver det bör forskningen fokusera på de intressen, erfarenheter och mål som förs fram av urfolksgrupper – snarare än av forskaren (Porsanger 2004:109; Smith 1999:39). För den som intervjuas innebär intervjusituationen i någon grad ett medgivande att delta i ett projekt utifrån sin egen position. För forskaren är intervjun ett sätt att inhämta ett emiskt perspektiv, och de berättelser som presenteras bör tas emot på ett etiskt korrekt sätt. Att ta i beaktande berättigandet i den narrativa processen är även ett sätt att problematisera hur olika perspektiv förhåller sig till varandra.

PERSONLIGT ENGAGEMANG OCH GEMENSAM KAMP

Den här artikeln fokuserar på två narrativa händelser (intervjusituationer) med

två enskilda individer. De berättelser som utvecklas under samtalen följer en kronologisk struktur som börjar i en personlig upplevelse och slutar i nuet, med framtiden i sikte. Specifika händelser betonar olika faser (jfr Labov 1972), t.ex. barnens födelse, ett uttalande från gruvbolaget eller ett specifikt samtal.

Den första intervjupersonen, Marie Persson, börjar sin berättelse med självbiografiska inslag, bland annat om hur en eventuell gruvetablering skulle påverka hennes liv och familj. Hon valde att återvända till sina marker "där rötter gjorde sig påmind", när hon skulle bilda familj. Marie beskriver sin livsstil som ett sätt att leva som "inte passar in i schablonbilden". När det kom fram att det fanns planer för en gruva i området började hon undersöka detta och vad det skulle innebära för henne, familjen och lokalsamhället. Hon hänvisar till "det samiska" och betydelsen av naturen och av markerna som drivkrafter i "gruvkampen". I intervjun berättar hon om hur det är att vara den röst som träder fram när många inte vet vad och hur de ska göra – eller inte vågar – samt hur hon ser bygden försvinna och att folk behandlas illa.

Hennes engagemang ledde bland annat till en informationskampanj som en reaktion på brist på information från myndigheternas sida, men också som en reaktion på hur de lokala medierna skrev partiskt om gruvnäringens fördelar i jämförelse med rennärigen. Marie Persson upplevde att det var svårt att komma fram med sitt perspektiv i kontakt med medierna, och känslan att "det är helt fel" växte starkare. Genom att skapa nätverk och anordna seminarier såg hon till att öka samarbetet med andra grupper och aktörer, så småningom även på internationell nivå. Det finns ett stort behov att informera, kon-

staterar Marie Persson, som vill bidra med att få igång diskussioner på politikernivå, t.ex. om miljöbalken och urfolksrätten. I grunden finns en ständig oro för framtiden och barnen, bland annat på grund av riskerna för miljökatastrofer. Hon vill argumentera för "ett annat perspektiv" med fokus på hållbarhet, där naturen inte ses som en bank.

Förhållandet till markerna och området blir en förklaring till engagemanget i gruvkampen.

Det är det, att vara ute, röra sig mycket, [det] gör att jag mår bra, att jag känner att det finns en mening. Det är de områden där vi alltid varit, där jag känner att jag har mina förfäder med mig. Jag känner att jag fylls på, får mer energi där då.

Och det har gjort avtryck i gruvkampen. I början visste jag inte vad som drev mig så hårt [...]. Jag kunde inte säga det uttryckligen... Det är nånting med den samiska kopplingen tror jag, till mark och vatten. Eller... jag säger samiskt för att... i det samiska sammanhanget behöver man aldrig förklara det där, det är så självklart, att man lever med sina förfäder, att man hämtar kraft, och har koppling till marken och till vatten. Att det är så intimt och grundläggande.

Marie ger en personlig berättelse där det som är "intimt och grundläggande" beskrivs som drivkraft i det som skulle bli "gruvkampen". Berättelsen har sitt upphov i en känsla och en relation till platsen och naturen som är svår att beskriva.

Samtalet går vidare i en redogörelse av erfarenheter och ställningstaganden som enskild person, som förälder och som en del i lokalsamhället. Berättelsen fortsätter för att handla om en rörelse, "gruvkampen", som växte genom att kontakta medierna, som en frustration över att inte bli hörd, genom en vilja att påverka och en känsla att lokalsamhället behöver argumentera för sin existens.

Övergången från en personlig till en kollektiv berättelse är delvis kronologisk – då kampen vuxit under åren. Efter cirka 25 minuter in i intervjun ändrar berättelsen riktning, från att fokusera på den enskilda individen till att handla om ”gruppen”. Narrativt sker övergången från det personliga till det kollektiva bland annat genom att användningen av personliga pronomen ändras. Ett återkommande ”jag” blir oftare och oftare ett ”vi” allt eftersom intervjun fortsätter.

Berättandets kraft kommer till uttryck bland annat när hon betonar journalister- nas roll och hur viktigt det var att få dem att lyssna, förstå och återge det som berättats i sin nyhetsförmedling. Hon säger också att hon upplevde hur ”det vände” i debatten efter att ett medieprogram vågade ta upp ett annat perspektiv än gruvnäringens och politikernas.

Den narrativa processen i intervjun spelar med andra ord också på en metanivå där Marie Persson skildrar hur hon berättat om och om igen för journalister och för politiker de negativa och riskfyllda konsekvenser som en gruva skulle ha, och hur berättelsen till slut nådde fram. Berättigandet till att föra vidare berättelsen innebär inte bara ett ansvar, utan också en tilltro till dess handlingskraft, för att medvetandegöra, väcka frågor och sträva efter att nyansera bilden av gruvnäringen som framställts i medierna.

Den personliga berättelsen inkluderar känslan av tillhörighet, upptäckten om att det som är så kärt är hotat, och vidare hur detta förvandlas till en drivkraft för att engagera sig i en fråga som sträcker sig långt utöver den personliga sfären, till och med utanför lokalsamhället och då även på nationell och internationell nivå. Dessa inslag präglar det som växer som en narrativ om Sápmi och Sverige när ut-

ländska gruvföretag intresserar sig för markerna.

I det andra samtalet som jag har valt att lyfta fram i den här artikeln beskriver intervjupersonen, Tor Lundberg Tuorda, hur det personliga engagemanget började när ett område där han har ”sin själ och sitt hjärta” blev föremål för prospekteringar.

Jag blev livrädd och förbannad. Kontaktade samebyarna, Länsstyrelsen, Riksantikvarieämbetet, Naturskyddsföreningar, alla jag kunde komma på för att få stöd – men jag stod ensam.

Tor beskriver hur han insåg omfattningen av gruvplanerna och började se på historien på ett annat sätt. Han vill påverka genom att dokumentera och informera ”med kameran som vapen”, eftersom han är fotograf och ser bilder som ett effektfullt sätt att förmedla den information han vill sprida. Han är ordförande i Urbergsgruppen och tar också en aktiv roll i gruvmotståndsrörelsen genom ett flertal grupper på Facebook. Han agerar även genom att delta i och bidra till att organisera demonstrationer, få ut info via bloggar med mera. När han berättar om sitt engagemang betonar han bland annat att mycket information mörkas och är svår att få ut; han är upprörd över statens och mediernas agerande. Hans oro för naturen, för djuren och för det som förstörs för kommande generationer är ett av de skäl som fått honom att engagera sig. Han beskriver att han har som ”käpphäst” att få folk att se och förstå den koloniala strukturen, att samer har varit utsatta för en medveten strategi som strävat efter att utrota religionen, språket och kulturen – och att gruvor är ett symptom på denna struktur.

Intervjun kom att kretsa kring hans personliga resa, egen kamp och om deko-

lonisering. Även här följer berättelsen en kronologisk struktur där han börjar kämpa på egen hand, och så småningom som en del i en grupp. Det ”vi” som träder fram i berättelsen betecknar dem som engagerat sig i motståndsrörelsen, de som bor i området och ingår i lokalsamhället. Betydelsen av denna gemenskap blir tydligare i ljuset av Tors ord om ”statens kolonialstrategi”.

Kolonialstaters strategi: härska genom att söndra! Splittra folk!

Nu, här [i den specifika kampen om Gállok] har man inte lyckats med det. Alla är på, oavsett vilken tillhörighet. Tar inte heller hänsyn om det är samer eller icke-samer eller tyskar... Det kommer att bli över 100 människor till sommarn när det [provvorrningen] börjar.

Under samtalet växlar Tor Lundberg Tuorda mellan en personlig berättelse och en som handlar om gruppen. Den egna berättelsen handlar om barn, om ansvar, om en ”personlig dekolonisering”. Den sträcker sig utanför sin ursprungliga kontext och sätts i ett sammanhang där svensk politik, historia och ”den koloniala strukturen” är ramen. Den kollektiva berättelsen handlar om en växande rörelse, gruvmotståndet, och den gemenskap den innebär.

I gruvkampen som rörelse samlas lokalbefolkning, miljöaktivister och andra engagerade i urfolks- och landrättigheter för att visa ett gemensamt motstånd mot exploateringar på lokal, nationell och internationell nivå. Naturen är en gemensam nämnare, dock är specifika lokala platser utgångspunkten, t.ex. Gállok eller Rönnbäck. De personliga och platsspecifika inslagen är därför viktiga komponenter för att bygga, ge trovärdighet och tyngd åt den kollektiva berättelsen om naturen, markerna och landskapet som fler ansluter sig och vill bidra till.

Referenser och kopplingar till specifika detaljer är narrativa inslag som uttrycker berättigandet (jfr ”*entitlement claims*” Shuman 2006, 29). Den som berättar intar en legitim position genom att inkludera vissa detaljer och hänvisa till en specifik källa – och påkallar därmed rätten att berätta om en viss händelse, en viss situation. En narrativ om motstånd, om urfolksrättigheter och om naturen tar form när en personlig berättelse blir utgångspunkt i en fråga som berör många. I gruvmotståndsrörelsen skapas en kollektiv berättelse i vilken personliga erfarenheter och känslor delas, återberättas och cirkulerar. Dekolonisering debatteras ofta i termer av samhälleliga strukturer – här illustreras dekolonisering av en personlig process, i en berättelse som väver samman en livsberättelse och en kollektiv rörelse.

ATT INKLUDERAS I BERÄTTANDET

Genom Marie Perssons ”Lycka till” och vårt samtal inkluderas jag i berättelsen om vad en gruva skulle medföra. Hennes ord är kanske också menade som en varning eller en förståelse för vad det innebär för mig som person att ge mig in i denna infekterade debatt.

Under intervjusituationen utvecklas en narrativ process från personligt till kollektivt, för att sedan återkomma till det specifika samtalet, dvs. till oss och vårt samtal. Genom min forskning med fokus på urfolksrättigheter och mina tidigare forskningsprojekt inom fältet samiska studier positioneras jag tydligt i samtalen med intervjupersonerna. Min närvaro konkretiseras inte bara genom mina frågor och inspelningsutrustningen, utan också genom mitt urval av intervjuerso-

ner, mitt val och intresse av att skriva om gruvmotståndet.

I den andra intervjusituationen inkluderas jag genom att jämföras med andra som engagerat sig i kampen, och genom att Tor Lundberg Tuorda betonar forskningens ansvar och betydelse. Vi avslutar samtalet och som svar på mina tackord för att han delat med sig av sin entusiasm och sitt engagemang trots motgångar säger han:

- Du själv du då, du skriver, du sprider det där!
- Hmm... om min forskning kan hjälpa till med att få fram det som...
- Jo men det kan det, det gör det om du har den ambition att göra det publikt, att det sprids
- det är skitviktigt. Sen är annan sak i den där akademiska världen, det har stått massa doktorer och professorer i sina... på sina institutioner, haft sin forskning och seriösa bild av sig och fått pressen också på sig att man ska hålla sig inom sin sfär... inte beblanda sig med aktivist... jag vet inte varför.

Orden är en uppmaning att låta berättelsen som växt fram genom vårt samtal leva vidare. Jag ingår i denna process och inkluderas i berättelsen och i berättigandet att använda det. Det förtroende, det ansvar och den skyldighet jag får genom detta, förtydligas genom intervjupersonernas ord: jag är inte bara intervjuare utan tillskrivs också en roll i den aktuella debatten. Att vända samtalet till mig fungerar även som en *coda*, dvs. ett narrativt grepp för att avsluta berättelsen med fokus på det som anses vara essentiellt – i det specifika fallet med att betona vikten att få berättelsen fortsätta leva och delas vidare.

Marie Persson och Tor Lundberg Tuorda har intervjuats flera gånger tidigare, oftast av journalister, och är därför rutinerade. Metodologiskt skiljer sig min intervju från hur en journalist arbetar,

men intervjupersonernas medievana innebär en medvetenhet om hur en berättelse förmedlas, och påverkar berättandet.

Utifrån dessa två intervjuer illustreras hur en personlig berättelse fortsätter att omformas utanför sitt ursprungliga sammanhang och ramas in i en ny kontext. Intervjusituationen är en dialogisk process där den kollektiva berättelsen är både ramen inom vilken en personlig berättelse kommer till uttryck och någonting som uppstår i ljuset av enskilda "röster". I de aktuella exemplen är målet med detta att bidra till att sprida information och kunskap. Berättigandet skapas, konkretiseras och omformas i takt med att den narrativa processen fortgår, samt överförs och tilldelas för att berättelsen ska få fortsätta växa och verka.

Denna artikel har tillkommit som en del av projektet "Naturen i narrativen. En studie av muntliga berättelser om miljö- och naturkatastrofer ur ett folkloristiskt och språketnografiskt perspektiv", finansierat av Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.

REFERENSER

- Arvidsson, Alf, i detta nummer av *Kulturella Perspektiv*, 4:2014. Artikeln "Berättelse, beskrivning, auktoritet".
- Bauman, Richard, 1986. *Story, Performance and Event: Contextual Studies of Oral Narrative*, vol. 10. Cambridge University Press.
- Goffman, Erving, 1986. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Northeastern.
- Hansson, Lars & Thor, Malin, 2006. *Muntlig historia*. Lund: Studentlitteratur.
- James, Daniel, 2000. *Doña María's Story: Life History, Memory, and Political Identity (Latin America Otherwise)*. Durham: Duke University Press Books.
- Johansson, Anna, 2005. *Narrativ teori och metod: Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.

- Kvale, Steinar, 1996. *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: SAGE Publications.
- Labov, William, 1972. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. University of Pennsylvania Press.
- Lundberg, Dan & Ternhag, Gunnar, 2002. *Musik-etnologi: En introduktion*. Gidlunds förlag.
- Norrick, Neal R., 2005. "The dark side of tellability", i *Narrative Inquiry*, 15(2), s. 323–343.
- Porsanger, Jelena, 2004. "An essay about indigenous methodology", i *Nordlit*, 15, s. 105–120.
- Schneider, William, 2002. ... *So They Understand: Cultural Issues in Oral History*. Utah State University Press.
- Shuman, Amy, 2006. "Entitlement and empathy in personal narrative", i *Narrative Inquiry*, 16(1), s. 148–155.
- Shuman, Amy, 2010. *Other People's Stories: Entitlement Claims and the Critique of Empathy*. University of Illinois Press.
- Shuman, Amy, 2012. "Exploring narrative interaction in multiple contexts", i Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (eds.), *Varieties of Narrative Analysis*, s. 125–150. Los Angeles: SAGE Publications.
- Smith, Laura T., 1999. *Decolonizing Methodologies: Research and Indigenous Peoples*. Zed Books.

Övriga källor

- Intervju med Marie Persson (transkriberad och i författarens ägo), 27 maj 2013.
- Intervju med Tor Lundberg Tuorda (transkriberad och i författarens ägo), 30 maj 2013.

SUMMARY

*To Tell and Re-tell
Interviews, Narrative Interaction and Entitlement
(Att berätta och återberätta
Intervjuer, narrativ interaktion och berättigande)*

This article examines the issue of entitlement in narrative interaction. Based on interviews, it investigates how stories are shaped, transferred and turned from personal to collective stories. Further, the role and the responsibility of the researcher in narrative processes are discussed.

Keywords: narrative interaction, entitlement, oral history, indigenous research.

Coppélie Cocq, PhD in Sámi Studies, Research Fellow at HUMlab, Umeå University, Umeå, Sweden.